

museum tijdschrift

Het grootste kunsttijdschrift van Nederland

Stem op
uw favoriete
tentoonstelling
+ win een
kunstreis

nr 6 sept-okt 2023 • € 11,95 • verschijnt 8x per jaar

Den Haag
Geestverwanten
Hilma af Klint
en Piet Mondriaan

Rotterdam
Ai Weiwei
Middelvinger
naar de macht

's-Hertogenbosch
De Brueghels
Het verhaal van
een dynastie

+ de tentoonstellingsagenda
44 pagina's gratis bijlage

Adriaen van de Venne **DE VERGETEN MEESTER**

Middelburg, Zeeuws Museum

ONTKIEMEN IN HET WOESTE VEEN

Vincent van Gogh,
'Landschap met een
boerderij', 1883, waterverf
op papier, 24 x 35,5 cm,
part. coll., courtesy Ars Docet

MO-
DERNE-
KUNST-

Van Goghs vroege periode in Drenthe wordt vaak afgedaan als mislukking. Maar ondanks liefdesverdriet, geldzorgen en eindeloze regenbuien was het juist een cruciale fase in zijn ontwikkeling, toont het Drents Museum. DOOR MYRTHE MEESTER

Vincent van Goghs boerenschilderijen uit Brabant, zoals *De aardappeleters* (1885), zijn wereldberoemd. Minder bekend is het feit dat de kunstenaar kort daarvoor, eind 1883, drie maanden op het platteland van Drenthe heeft gewoond en gewerkt. In de meeste biografieën komt die Drentse periode er bekaaid vanaf: het was najaar, regenachtig en grijs. Van Gogh had geldproblemen en rouwde om Sien Hoornik, de ex-prostituee met wie hij in Den Haag een jaar had samengewoond, maar die hij onder druk van zijn familie – met pijn in het hart – had verlaten. In de brieven die hij vanuit Drenthe aan zijn broer Theo stuurde, klaagde hij over eenzaamheid en onbegrip van de lokale bevolking: “die eenzaamheid welke een

schilder treft die in een onbegane streek door Jan en alleman wordt aangezien voor gek – moordenaar – vagebond”. De schilderijen die Van Gogh in de oostelijke provincie maakte, zouden aansluiten bij zijn sombere stemming: mistroostige luchten en zompige, uitgestrekte velden in een donker, bruingrijs palet.

MYSTERIEUS LILA

Toch is dit slechts één kant van het verhaal, is te zien in de eerste tentoonstelling die aan Van Goghs Drentse periode wordt gewijd. Zoals het Amsterdamse Van Gogh Museum onlangs met ‘Van Gogh in Auvers’ Vincents laatste maanden belichtte, stelt het Drents Museum juist zijn prille kunstenaarschap in een nieuw daglicht.

Dat blijkt al zodra je oog in oog staat met *Landschap met een boerderij*, een kleine aquarel waarvan de locatie decennialang onbekend was, maar die het museum in Assen voor de expositie wist op te sporen

en leende uit een Canadese privécollectie. Het werk toont een en al Drentse uitgestrektheid, maar die is niet kleurloos of somber. Integendeel, de frisse tinten lila, turquoise en roestbruin van lucht en heide spatten je tegemoet. Ze bewijzen dat Van Gogh al iets van de colorist in zich had, die later in Frankrijk tot wasdom zou komen.

Ook de Drentse werken waarin bruin en grijs wél overheersen, blijken bij nader inzien allerlei kleurnuances te bevatten, van de vele groentinten op het land tot het mysterieuze, grijzige lila van de avondschemering. En lees je de brieven uit die periode, dan krijg je – ondanks een sombere uitbarsting zo nu en dan – niet de indruk dat Van Gogh zélf zijn Drentse verblijf als een mislukking zag. “Ik geloof dat ik mijn landje heb gevonden hoor”, schreef hij op 7 oktober 1883 geestdriftig aan Theo. Een week later: “Het land is superbe, superbe, superbe, alles roept U toe: schilder!”

Toen de dertigjarige Van Gogh in septem-

George Hendrik Breitner, 'Maannacht', 1885, olieverf op doek, 70,5 x 100,5 cm, Musée d'Orsay, Parijs

ber 1883 (precies 140 jaar geleden) afreisde naar Drenthe, was hij pas drie jaar actief als kunstenaar. Na zijn mislukte carrièrepogingen als kunsthandelaar, onderwijzer en lekenpredikant was hij vastbesloten om in zijn nieuwe vak wél te slagen en zijn familie eindelijk te bewijzen wat hij in huis had. “Wacht maar af, misschien zul je nog wel zien dat ook ik een werker ben”, schreef hij aan Theo. Na anderhalf jaar als beginnend kunstenaar in Den Haag, waar hij ruzie kreeg met zijn leermeester Anton Mauve en afscheid nam van Sien, verlangde hij naar een andere omgeving. Bij voorkeur op het platteland, waar hij zich zonder

Vincent van Gogh, 'Ophaalbrug in Nieuw-Amsterdam', 1883, waterverf op papier, 40 x 82 cm, Groninger Museum, Groningen

**'HET LAND IS SUPERBE, SUPERBE, SUPERBE,
ALLES ROEPT U TOE: SCHILDER!'**

bemoeienis van anderen kon onderdompelen in de natuur en het boeren- en arbeidersleven dat hem zo fascineerde.

Bevriende Haagse-Schoolkunstenaars raadden hem Drenthe aan, een van de laatste 'ongerepte' gebieden van Nederland. Zo schreef Anthon van Rappard aan Van Gogh: "Het land hier is zeer ernstig van stemming, menigmaal deden de figuren mij denken aan studies van jou. Wat 't leven betreft, goedkooper kan men zeker nergens terecht." Dat was precies het laatste zetje dat Van Gogh nodig had en op 11 september (tevens de openingsdatum van de expositie in het Drents Museum) stapte hij op de trein naar Hoogeveen, vanwaar hij doorreisde naar het tweelingdorp Nieuw-Amsterdam/Veenoord.

PLAGGENHUTTEN

Dat betekent dat hij midden in de Drentse veengebieden en turfindustrie belandde en niet – zoals de meeste kunstenaars – op de

populaire, schilderachtige zandgronden met schaapskuddes, hunebedden en rietgedekte boerderijen. Maar juist in dat woeste veenlandschap met zijn armoedige plaggenhutten en slovende arbeiders ontdekte de kunstenaar een grote schoonheid, die hij vastlegde in doeken als *De turfschuit* en *Twee vrouwen in het veen*. "Ik zag superbe figuren buiten – treffend door een expressie van soberheid", schreef hij Theo drie dagen na aankomst enthousiast. Hij voegde ook 'een krabbeltje' bij van een plaggenhut op de hei, waarvan hij er naar eigen zeggen al zes had gemaakt. Hier ontkiemde Van Goghs levenslange fascinatie voor hutten en primitieve huisjes, een thema dat in zijn latere werken in Nuenen, Zuid-Frankrijk en Auvers-sur-Oise bleef terugkomen en verwees naar een eerlijk, sober leven dicht bij de elementen. Zichzelf stelde hij in Drenthe ook graag aan de elementen bloot, bijvoorbeeld toen hij aan zijn schilderij *Hutten* werkte: de vele zand-

korreltjes, van dichtbij nog steeds zichtbaar in de donkere verf, bewijzen dat het doek in de openlucht is gemaakt.

Hoewel uit zijn brieven blijkt dat Van Gogh in Drenthe heel productief was, zijn er maar zes schilderijen en enkele tientallen werken op papier overgeleverd uit die periode. Het Drents Museum brengt – voor het eerst – ongeveer twee derde daarvan samen: vier schilderijen en twaalf aquarellen en tekeningen. Daarin zie je Van Goghs liefde voor boerentema's ontluiken, net als de ontwikkeling van zijn klodderige kwaststreek en schematische, weinig gedetailleerde weergave van onderwerpen. Ook experimenteerde hij in *Onkruid verbrandende boer* heel bewust met licht en donker, door hemzelf 'avond-effecten' genoemd. De flakkerende vlammen, opkringelende rook en oplichtende handen van de boer tegen een donkerbruine achtergrond maken het tot een intiem, sfeervol tafereel. Je kunt het zelfs

Vincent van Gogh, 'Onkruid verbrandende boer' (detail), 1883, olieverf op paneel, 30,5 x 39,5 cm, Drents Museum, Assen/Van Gogh Museum, Amsterdam

Max Liebermann, voorstudie voor 'Bleek te Zweeloo', 1882, olieverf op papier op paneel, 17 x 35 cm, Drents Museum, Assen

zien als een opmaat naar *De aardappelers* van twee jaar later, dat ook om avondlijke lichteffecten draait.

NIET ALLEEN SOMBER

Van Gogh had in Drenthe bewust de eenzaamheid opgezocht: omdat hij in het 'verkeerde' jaargetijde naar de 'verkeerde' hoek van de provincie was gereisd, kwam hij geen collega-kunstenaars in levenden lijve tegen. Maar in zijn verbeelding waren die juist heel dichtbij en beïnvloedden zij de blik waarmee hij naar het Drentse landschap keek, zo blijkt uit zijn brieven. Zo deden hutten in de schemering hem denken aan een schilderij van de Franse realist Jules Dupré en herinnerden de einde-

loze kanalen voor de turfafvoer hem aan een rivierlandschap van Gouden-Eeuwschilder Jan van Goyen. Ook zocht hij in het kunstenaarsdorp Zweeloo de appelboomgaard op, die zijn Duitse tijdgenoot Max Liebermann het jaar daarvoor had vastgelegd.

Van Gogh werkte, kortom, niet in een vacuüm. Hij ging bewust een innerlijke relatie aan met de kunstenaars die hij bewonderde, van wie velen – zoals Israëls, Mesdag, Mauve en Breitner – ook in Drenthe waren geweest. Het is dan ook een logische keuze van het Drents Museum om het werk van Van Gogh te omringen met verwante werken van inspiratiebronnen en tijdgenoten. Zo kun je als bezoeker zelf

ontdekken wat hij van hen leerde en hoe hij zich, met eigenzinnige keuzes, juist van hen onderscheidde. Die context benadrukt nog eens dat Van Gogh in Drenthe niet alleen somber en eenzaam was, maar ook een belangrijke artistieke ontwikkeling doormaakte. Steeds zelfbewuster nam hij zijn unieke positie in het landschap van de schilderkunst in.

Myrthe Meester is filosoof en cultuurjournalist

'Op reis met Vincent – Van Gogh in Drenthe', 11 september t/m 7 januari; Drents Museum, Brink 1, Assen; di t/m zo 10-17; MK R VL geldig; catalogus € 29,95 (uitgeverij Waanders); drentsmuseum.nl

Drenthe herdenkt Van Goghs verblijf in de provincie met een jubileumjaar vol activiteiten, zoals speciale fiets- en wandelroutes langs Van Gogh-gerelateerde locaties in Drenthe. Zie vangogh-drenthe.nl

Vincent van Gogh, 'De turfschuit', 1883, olieverf op doek op paneel, 37 x 55,5 cm, Drents Museum, Assen